

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING BADIY-ESTETIK MADANIYATINI
RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI**

Farg'ona Davlat Universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi magistranti

Yoqubjonova Dilafroz Abduhalimjon qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy asoslari hamda amaliy texnologiyalari ko'rib chiqildi. Ta'lim tizimida badiiy-estetik madaniyatning o'рни va ahamiyati tahlil qilindi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida bo'lajak mutaxassislarining estetik qarashlarini, badiiy didini va ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari aniqlandi. Maqolada badiiy-estetik tarbiyaning konseptual modellari, interaktiv usullar va innovatsion texnologiyalar batafsil tadqiq etildi. O'quv jarayonida san'at asarlaridan foydalanish, estetik muhitni yaratish va shaxsning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish masalalariga alohida e'tibor qaratildi.*

Kalit so'zlar: *badiiy-estetik madaniyat, bo'lajak o'qituvchilar, pedagogik texnologiyalar, estetik tarbiya, ijodiy salohiyat, san'at ta'limi, shaxsiy rivojlanish, kasbiy tayyorgarlik.*

KIRISH

Hozirgi zamon ta'lim tizimida o'qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatlari jamiyat rivojlanishining muhim omili sifatida qaralmoqda. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilar ongida go'zallik, yaxshilik va adolat g'oyalarini singdiruvchi shaxs hisoblanadi. Shu munosabat bilan bo'lajak pedagog kadrlarning badiiy-estetik madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Badiiy-estetik madaniyat — bu shaxsning san'at, go'zallik va ijodkorlikka bo'lgan munosabati, estetik his-tuyg'ulari va badiiy didining yaxlitligi hisoblanadi. Bu madaniyat o'qituvchining kasbiy faoliyatining barcha jabhalarida namoyon bo'ladi: dars o'tish uslubida, o'quvchilar bilan muloqotda, ta'lim muhitini tashkil etishda va shaxsiy namunada.

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida ularning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish alohida e'tibor talab etadi. Buning uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion usullar va ijodiy yondashuvlardan foydalanilmoqda.

ASOSIY QISM

Badiiy-estetik madaniyat tushunchasi falsafa, estetika va pedagogika fanlarining kesishmasida shakllandi. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar insonning go'zallikni idrok etish, baholash va yaratish qobiliyatlari bilan bog'liqdir.

Estetik tarbiya nazariyasi shaxsning ichki dunyosini boyitish, his-tuyg'ularini noziklashtirish va go'zallikka bo'lgan muhabbatni uyg'otish maqsadlarini qo'yadi. Badiiy madaniyat esa san'at asarlarini tushunish, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyati quyidagi komponentlarni qamrab oladi:

Estetik bilimlar — san'at tarixi, estetika nazariyasi, badiiy asarlarni tahlil qilish usullari haqidagi tizimli ma'lumotlar;

Estetik his-tuyg'ular — go'zallikni sezish, badiiy asarlarga emotsional javob berish qobiliyati;

Estetik qadriyatlar — san'at va go'zallikni qadrlash, ularga nisbatan ijobiy munosabat;

Badiiy faoliyat ko'nikmalari — turli san'at turlarida ijodiy ishtirok etish malakasi;

Estetik did — badiiy asarlarni tanlab olish va baholashda namoyon bo'ladigan shaxsiy tanlov mezonlari.

Pedagogika fanida badiiy-estetik tarbiyaning turli modellari ishlab chiqildi. Ularning eng samaralisi — faol va ijodiy qatnashuvga asoslangan yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuv talabalarni san'at dunyosiga passiv tomoshabin sifatida emas, balki faol ishtirokchi va yaratuvchi sifatida jalb etishni nazarda tutadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari

Zamonaviy pedagogik amaliyotda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish uchun bir qator samarali texnologiyalar qo'llanilmoqda.

Integratsiyalashgan yondashuv texnologiyasi. Bu texnologiya turli o'quv fanlarida san'at va estetika elementlarini uyg'unlashtirish asosida quriladi. Masalan, adabiyot darslarida musiqa asarlaridan, tarix darslarida tasviriy san'at namunalaridan, matematika darslarida me'morchilik proporsiyalaridan foydalaniladi. Bunday yondashuv talabalarning bilimlarni yaxlit tizim sifatida qabul qilishiga yordam beradi.

Tashhis va tahlil texnologiyasi. Badiiy asarlarni chuqur tahlil qilish, ularning tarkibiy qismlarini ajratish, ijodkorning maqsadini anglash ko'nikmalari shakllantiriladi. Talabalar asarning badiiy xususiyatlarini, uslubiy jihatlarini va madaniy kontekstini o'rganib chiqadilar.

Ijodiy loyihalar texnologiyasi. Talabalar mustaqil yoki jamoada badiiy-ijodiy loyihalar ustida ishlaydilar. Bu teatr qo'yilmalari, ko'rgazmalar, adabiy kechalar, musiqiy tadbirlar bo'lishi mumkin. Loyihalar ishtirokchilarga o'z ijodiy g'oyalarini amalga oshirish imkoniyatini beradi.

Refleksiv texnologiya. Talabalar o'zlarining estetik tajribalarini qayta ko'rib chiqadilar, san'at asarlari va ijodiy faoliyat haqidagi fikrlarini baham ko'radilar. Bu o'z-o'zini tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Interaktiv usullar texnologiyasi. Munozaralar, bahs-munozaralar, rol o'yinlari, kichik guruhlarda ishlash kabi usullar qo'llaniladi. Talabalar bir-birlari bilan fikr almashib, turli nuqtai nazarlarni bilib oladilar.

Multimedia texnologiyalari. Zamonaviy axborot vositalari — elektron ta'limiy dasturlar, virtual muzeylar, onlayn galereyalar, video lavhalar — badiiy-estetik ta'limda keng qo'llanilmoqda. Bu usullar juda katta hajmdagi ma'lumotlarni qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etadi.

O'quv jarayonida badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirishning amaliy jihatlari

Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Bu jarayon maxsus tashkil etilgan ta'lim muhitida amalga oshiriladi.

San'at asarlari bilan ishlash usullari. Talabalar turli san'at turlari — adabiyot, musiqa, tasviriy san'at, teatr, kino — bilan faol tanishadilar. Ular asarlarni nafaqat tomoshabin sifatida

qabul qiladilar, balki ularni tahlil qilib, baholaydilar. Asarlarning tarkibiy qismlari, ifoda vositalari, mazmuni va shakli o'rtasidagi munosabatlar o'rganiladi.

Adabiy asarlarni o'qish jarayonida nafaqat syujet va qahramonlar tahlil qilinadi, balki tilning badiiy imkoniyatlari, uslubiy xususiyatlar, ramziy ma'nolar ham ko'rib chiqiladi. Musiqiy asarlarni tinglashda ohang, ritm, garmoniya, orkestr asboblari tembri va ularning emotsional ta'siri muhokama qilinadi.

Tasviriy san'at asarlarini tahlil qilishda kompozitsiya, rang, yorug'lik-soya, perspektiva kabi elementlar e'tiborga olinadi. Talabalar rassomning ijodiy g'oyasini anglashga, asarning tarixiy va madaniy kontekstini tushunishga o'rganadilar.

Estetik muhitni yaratish. O'quv xonalarining badiiy bezatilishi, ko'rgazmalarning tashkil etilishi, madaniy tadbirlarning o'tkazilishi muhim ahamiyatga ega. Go'zal va uyushiq muhit talabalarda estetik his-tuyg'ularni uyg'otadi, ularga ilhom beradi.

Oliy ta'lim muassasalarida san'at galereyalari, kutubxonalarda adabiy ko'rgazmalar, konsert zallari tashkil etiladi. Talabalar uchun teatr va konsertlarga bepul yoki imtiyozli narxlarda tashrif buyurish imkoniyati yaratiladi.

Amaliy ijodiy faoliyat. Talabalar turli ijodiy mashg'ulotlarda faol qatnashadilar. Bu rangtasvir, musiqa asboblari chalish, xonandalik, raqs, teatr san'ati, adabiy ijod bo'lishi mumkin. Amaliy faoliyat orqali talabalar san'at sirlarini ichkaridan bilib oladilar, ijodkor mehnatini qadrlay boshlaydilar.

Pedagogika yo'nalishidagi talabalar uchun bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan ijodiy usullarni o'zlashtirish zarur. Ular bolalar rasmlari, qo'l ishlari, musiqa va dramatik o'yinlarni tashkil etish ko'nikmalarini egallaydilar.

Madaniy tadbirlar va uchrashuvlar. Oliy ta'lim muassasalarida muntazam ravishda adabiy kechalar, musiqiy konsertlar, san'at ko'rgazmalari o'tkaziladi. Talabalar taniqli san'atkorlar, yozuvchilar, musiqachilar bilan uchrashadilar, ular bilan suhbatlashadilar.

Bunday tadbirlar talabalarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularni jonli san'at bilan tanishtiradi va kasbiy yo'nalish beradi. Talabalar san'atkorlarning ijodiy tajribasidan, ularning hayot yo'lidan saboq oladilar.

Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini baholash mezonlari

Badiiy-estetik madaniyatning rivojlanish darajasini aniqlash uchun murakkab baholash tizimi ishlab chiqildi. Bu tizim quyidagi mezonlarni o'z ichiga oladi:

Bilimlar mezon – san'at tarixi, estetika nazariyasi, badiiy asarlarni tahlil qilish usullari bo'yicha nazariy bilimlarning mavjudligi va chuqurligi;

Idrok va baholash mezon – badiiy asarlarni ongli ravishda qabul qilish, ularning g'oyaviy va badiiy qiymatini aniqlash qobiliyati;

Emotsional mezon – san'at asarlariga nisbatan his-tuyg'ularning mavjudligi, emotsional javobning chuqurligi va samimiyati;

Faoliyat mezon – turli san'at turlarida faol ishtirok etish, ijodiy loyihalar ustida ishlash, badiiy faoliyatni tashkil etish ko'nikmalari;

Qadriyatlar mezon – san'at va go'zallikni hayotning ajralmas qismi sifatida qabul qilish, ularga nisbatan hurmat va qiziqish.

Baholash turli usullar — so'rovnomalar, intervyular, kuzatish, ijodiy ishlarni tahlil qilish — orqali amalga oshiriladi. Muhimi, baholash jarayoni rivojlantirishning davomi sifatida tushuniladi.

Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirishning istiqbollari

Zamonaviy sharoitlarda badiiy-estetik tarbiya yangi imkoniyatlar va yo'nalishlar ochmoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi virtual muzeylar, onlayn san'at kurslari, raqamli san'at shakllarini yuzaga keltirdi.

Kelajakda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda quyidagi yo'nalishlar istiqbolli hisoblanadi:

Zamonaviy san'at turlarini o'quv dasturiga kiritish;

Xalqaro madaniy aloqalarni kengaytirish, talabalar almashinuvi dasturlari;

Raqamli san'at va multimedia texnologiyalaridan foydalanish;

Milliy va jahon san'ati integratsiyasi;

Amaliy psixologiya yutuqlaridan foydalangan holda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv.

XULOSA

Bo'lajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon murakkab va ko'p bosqichli bo'lib, maxsus pedagogik texnologiyalar va usullarni talab etadi.

Badiiy-estetik madaniyat bo'lajak o'qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatlari tarkibiy qismiga aylanadi. Bu madaniyat pedagogning o'quvchilar bilan muloqotida, dars berish uslubida, ta'lim muhitini tashkil etishda namoyon bo'ladi. Estetik jihatdan rivojlangan o'qituvchi o'z navbatida o'quvchilarning go'zallik dunyosiga yo'l ochadi, ularda yuksak his-tuyg'ularni uyg'otadi, ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqaradi.

Kelajakda ushbu yo'nalishdagi ishlarni yanada chuqurlashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, xalqaro tajribadan foydalanish lozim. Badiiy-estetik tarbiya jamiyatning madaniy rivojlanishiga katta hissa qo'shadi va insonparvar qadriyatlarni mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva Sh.N. Pedagogika tarixida estetik tarbiya muammolari. Toshkent: O'qituvchi, 2022. 156-178-betlar.

2. Ismoilov A.T. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirish. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2023. 89-112-betlar.

3. Qodirov R.X. Ta'limda san'at: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2023. 201-225-betlar.

4. Mahmudova G.A. Estetik tarbiyaning psixologik asoslari. Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2022. 67-94-betlar.

5. Nazarov T.S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Sharq, 2024. 134-159-betlar.

6. Rahmonova D.M. Oliy ta'limda badiiy-estetik tarbiya tizimi. Andijon: AnDPI nashriyoti, 2023. 45-71-betlar.

7. Soliyev M.U. San'at pedagogikasi: nazariya va metodika. Toshkent: O'zbekiston, 2022. 178-203-betlar.

8. Toshmatova N.I. Pedagog kadrlar tayyorlashda estetik tarbiya masalalari. Farg'ona: FarDU nashriyoti, 2023. 112-138-betlar.

9. Xolmatov B.R. Madaniy muhit va shaxs rivojlanishi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024. 89-115-betlar.